

Salgında Sosyal Sermayenin Üretilmesinde Kamu ve Sivil Toplum: Vefa Sosyal Destek Grubu ve AHBAP

Public and Civil Society in Producing Social Capital in Pandemic:
Vefa Social Support Group and AHBAP

Tuğba YOLCU*
Ayşe Aşlı SEZGİN**

Öz

Sosyal sermaye, bireyselleşen insan ilişkilerine bir çözüm önerisi sunarak, birliktelik duygusunu ön plana çıkartan bir kavramdır. Bu kavram, aslında bir grubu tanımlamaktan ziyade, bir grubun ortaya çıkardığı ürünlere yönelik anlayışı ifade etmektedir. Sosyal sermaye ile daha çok güven, iş birliği gibi soyut ilişkiler anlatılmaktadır. Bu soyut ilişkilerin kurulmasında da hemen hemen her toplumda öncelikli olarak dezavantajlı gruplara yönelim söz konusudur. İş birliğinin, aidiyet duygusunun etkisiyle, kriz dönemlerinde sosyal sermaye, dezavantajlı gruplar için önemlidir.

Covid-19 Salgını ve pandemi, yalnızca Türkiye'yi değil tüm dünyayı etkileyen küresel bir kriz olarak Mart 2020'den itibaren etkisini sürdürmektedir. Bu süreçten en çok zarar görenler ise dezavantajlı gruplar olmuştur. Bu çalışma da sosyal sermayenin kamu ve sivil toplum tarafından değerlendirilme sürecine yönelik bir sorgulama yapmak amaçlanmıştır. Vefa Sosyal Destek Grubu ve AHBAP örnekleri bağlamında iki farklı yaklaşımın, sosyal medya ağları ve web haber içerikleri vasıtasıyla analizi, Van Dijk'in söylem çözümlemesi modelindeki şematik yapı çerçevesinde yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Sosyal Sermaye, Vefa Sosyal Destek, AHBAP

* Doç. Dr., Tarsus Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, tugbayolcu@tarsus.edu.tr , ORCID ID: 0000-0002-7131-7545

** Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Bölümü, asezzgin@cu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4557-7351

Abstract

Social capital is a concept that offers a solution proposal to individualized human relations and highlights the sense of togetherness. This concept expresses an understanding of the products that a group creates instead of defining a group. Intangible relations such as trust and cooperation are explained with the concept social capital. In the establishment of these intangible relations, there is a priority to disadvantaged groups in almost every society. Social capital is important for disadvantaged groups in times of crisis with the effect of cooperation and sense of belonging.

The epidemic of Covid-19 and pandemic, not only as a global crisis affecting the entire world continues to affect Turkey from March 2020. Disadvantaged groups are the ones that suffer the most from this process. In this study, it is aimed to make an inquiry about the process of evaluating social capital by public and civil society. In the context of the examples of Vefa Social Support Group and AHBAP Platform, the analysis of two different approaches through social media networks and web news content was made within the framework of the schematic structure of Van Dijk's discourse analysis model.

Key words: Covid-19, Social Capital, Vefa Social Support Group, AHBAP

Giriş

Kriz dönemleri toplumsal yaşamın olağan akışını bozan ve olağanüstü önlemlerin alındığı bir süreçtir. Bu dönemde uygulanan stratejiler, krizi aşmaya yönelik çabalar olarak daha ciddi ve önemlidir. İçinde bulunduğumuz zamanda da hem ülkemizi hem de dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını toplumsal, siyasal ve ekonomik bir krize neden olmuştur.

Salgın Aralık ayında Çin'de başlamış, Türkiye'de ise virüse yönelik ilk vaka Mart ayında görülmüştür. İlk vakanın görülmesi ile birlikte önleyici tedbirler alınmaya başlanmıştır. Salgına yönelik alınan tedbirler halk sağlığını korumaya yönelik olurken, bu durum toplumsal yaşamı idame ettirmede birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sorunların çözümünde hem devlet organları hem de sivil toplum kuruluşları çözüm önerileri üreterek faaliyette bulunmuşlardır. Bu faaliyetlerin temel amacı ise toplumsal alanda bireyselleşmeden kaynaklanan güven, iş birliği, yardımlaşma gibi toplumsal hayatın soyut normlarının üretilmesine katkı sağlamak olmuştur. Dolayısıyla toplumsal alanda sosyal sermaye üretimi yoğunlaşmıştır.

Sosyal sermaye kamu yararına ve sosyal ilişki ağlarına önemi vurgulayan yeni bir kavram olarak ortaya çıksa da toplumsal yaşamla birlikte var olmuştur. Kavram özellikle pandemi sürecinde, neoliberal politikaların ortaya çıkardığı toplum yapısının böylesi kriz döneminde işlerliğini yitirdiğine dair görüşlerle birlikte, daha da önem kazanmıştır. İnsanların olağan yaşam biçimlerinde ortaya çıkan olağanüstü durumlar,

yerleşikleşmiş anlayışları değiştirmiştir. Toplumda oluşan panik havasının yalnızca fiziki sermaye ile giderilmesi mümkün olmadığından sosyal sermaye üretimine önem verilmiştir.

Bu amaçla sosyal sermaye üretilmesinde iki önemli aktör, kamu ve sivil toplum birtakım faaliyetlerde bulunmuşlardır. Özellikle pandemi sürecinden en çok etkilenen dezavantajlı kesimlere yönelik faaliyetler ön plana çıkmıştır. Bunun için devlet eliyle oluşturulan Vefa Sosyal Destek Grubu yeni bir oluşum olarak karşımıza çıkmış ve 65 yaş üstü sokağa çıkma kısıtlaması olan vatandaşların her türlü ihtiyacını karşılamayı hedeflemiştir. Bunun yanı sıra farklı sivil toplum kuruluşları da faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlardan biri ise sosyal medyada aktif olarak faaliyette bulunan AHBAP'tır. Çalışmada, sosyal sermayenin üretilme sürecinde bu iki yapı incelemeye alınmıştır.

Çalışmanın amacı bir tarafta devlet eliyle oluşturulan Vefa Sosyal Destek Grubu, diğer yanda ise AHBAP'ın sosyal sermaye oluşturma süreçlerinin söylem analizi yöntemi ile ortaya konulmasıdır. Bu amaçla ortaya konulan çalışmada öncelikle, sosyal sermaye kavramına yönelik teorik çerçeve oluşturulmuş daha sonra sosyal medya ve haber içeriklerinden faydalanarak araştırmanın yöntem ve bulgular kısmı tamamlanmıştır. Çalışmada ortaya çıkan bulgularla sosyal sermayenin üretim sürecinde kamu ve sivil toplum yaklaşımlarının hem bir karşılaştırmasını sunmak hem de bu sürecin yönetilmesi ve üretilmesinde ortaya çıkan sorunlara yönelik çözüm önerileri üretmek hedeflenmiştir.

Sosyal Sermaye Hakkında

Sosyal sermaye kavramı, *sermaye* vurgusundan dolayı ekonomik bir anlam taşıdığı düşünülse de sosyal ve politik anlamlar da içermektedir. Bu nedenle sadece Ekonomi biliminin değil Sosyoloji, Siyaset Bilimi gibi bilim dallarının da araştırma konusuna dâhil olmuştur. Sosyal sermayenin kavramsallaştırılması konusundaki çalışmaların çok da eski olmaması, bu kavramın literatürde yeni bir kavram olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Ancak yüzyıllar öncesinden var olan adı konulmamış bir içeriğe sahiptir.

Literatürde sosyal sermaye konusunda çalışma yapan üç önemli isim karşımıza çıkmaktadır. Bunlar Bourdieu, Coleman ve Putnam'dır. Bourdieu *ekonomik sermayenin* yanı sıra *kültürel* ve *sosyal sermaye* türlerini belirtmekle kavramı açıklar. Ona göre, bu sermaye türleri ikincil sermayeyi ifade etmektedir. *Kültürel sermaye* eğitim dereceleri, kitaplar gibi fiziki koşulların yanı sıra bireyin yetiştirilmesi ile ortaya çıkan kişiliği de içermektedir. *Sosyal sermaye* ise sosyal ilişkiler alanında ortaya çıkar ve bu ilişkilerden ortaya çıkan yükümlülükleri içerir. Daha spesifik olarak, sosyal sermaye, belirli bir gruba üyeliğe bağlı olan kaynakların toplamıdır

ve grubun kendisi bu kaynakları sağlar.¹

Putnam ise sosyal sermayenin kolektivist özelliğini ön plana çıkararak kavramı, katılımcıların paylaşılan hedefleri gerçekleştirmek için birlikte daha etkin hareket etmelerini sağlayan *sosyal yaşamın özellikleri, ağlar, normlar ve güven* anlamında tanımlamaktadır².

Sosyal sermaye konusundaki çalışmalarında Coleman kavramın işlevini açıklarken “*sosyal yapı aktörlerine çıkarlarına ulaşmak için kullanabilecekleri kaynak*” şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır. Ona göre fiziksel sermaye ve beşerî sermaye yanında sosyal sermayede üretim etkinliğini kolaylaştırır. Örneğin, geniş bir güvenilirlik üzerine kurulu ilişkilerin olduğu bir grup, bu güvene sahip olmayan diğer bir gruptan çok daha fazlasını başarabilir. Bu örnekten yola çıkarak sosyal sermaye kavramı açısından güvenin en asli unsurlardan biri olduğunu belirtmek doğru olacaktır³.

Güven unsurunun yanı sıra sosyal sermayeyi “*karşılıklılık, sosyal ağlar, birlikte davranış normları* ve son olarak da *angajman ve aidiyet duygusu*” ile birlikte beş temel kavram çerçevesinde ele almak mümkündür⁴. Sosyal sermayeyi, fizikî sermayeden ayıran en temel özellik, üretilen şeyin faydasıdır. Fizikî sermaye, genellikle özel bir maldır ve mülkiyet hakları nedeni ile fiziksel sermayeye yatırım yapan kişinin faydaları elde etmesini mümkün kılar. Ancak sosyal sermayenin çoğu biçimi böyle değildir. Örneğin, sosyal normları mümkün kılan sosyal yapı türleri ve onları uygulayan yaptırımlar, öncelikle onları getirmek için çaba göstermesi gereken kişi veya kişilere değil herkese fayda sağlar⁵. Toplumsal alanda bireysel çıkarlardan vazgeçip toplumsal çıkarlara yönelik ve toplumda ortaya çıkan güven, beraberinde büyük ve ölçülebilir bir ekonomik değer de sosyal sermayenin yarattığı savunulan düşünceler arasındadır⁶.

Sosyal sermayenin çoğu biçimi tarafından paylaşılan ve onu diğer sermaye biçimlerinden ayıran kamu yararına yönelik özelliği ile sosyal sermaye üreten aktör veya aktörler, faydalarının sadece küçük bir kısmını elde ederler. Sosyal sermayede sosyal ilişkilerden miras kalan bilgi potansiyeli önemli bir etkiye sahiptir. Eylemin gerçekleştirilmesinde bilgi önemlidir ancak bilgiye ulaşma maliyeti yüksektir. Bu nedenle bilgi

1 Pierre Bourdieu, “The Forms of Capital”, *Handbook of Theory and Research for The Sociology of Education*, Ed. John G. Richardson, New York, Greenwood Press, 1986, 241-258.

2 Robert D. Putnam, “Bowling Alone: America’s Declining Social Capital”, *Journal of Democracy*, 6 (1), 1995, 65-78.

3 James Coleman, “Social Capital in the Creation of Human Capital”, *American Journal of Sociology*, 94, 1988, 95-120.

4 Muhammed Yıldız, “İletişim Sürecinde Sosyal Medya ve Sosyal Sermaye”, *The Journal of Social Science*, 1 (2), 2017, 71-82.

5 James Coleman, a.g.e, s.116.

6 Francis Fukuyama, *Güven*, Çev. Ahmet Buğdaycı, 3. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005, s.26.

edinmede sosyal ilişkiler bilgi edinmenin önemli bir yoludur⁷. Günümüzde özellikle bilginin üretilmesi ve paylaşılmasında çevrimiçi ağlar önemli bir etkiye sahip olmaya başlamıştır. Çevrimiçi sosyal etkileşimler yoluyla, bireyler ilişkilerini özellikle etkileyen ve genişleten sosyal sermayeye sahip olurlar. Bu durum da yeni bir sosyal sermaye biçimi olan *dijital sosyal sermaye* kavramını ortaya çıkarır⁸. Dijitalleşme süreci, demokrasinin özellikle katılım unsuruna katkı sağladığı da savunulan düşünceler arasındadır. Dolayısı ile dijitalleşmenin, demokrasilerde katılımın önemli bir unsuru olan ve sosyal sermayenin en önemli üreticilerinden biri olan sivil toplumun güçlenmesine katkı sağlaması muhtemeldir.

Son yıllarda ortaya çıkan yeni demokrasilerin birçok savunucusu, güçlü ve aktif bir sivil toplumun, demokrasinin sağlamlaştırılmasındaki önemini vurgulanmaktadır. Özellikle komünizm sonrası ülkelerle ilgili olarak, bilim adamları ve demokratik aktivistler, bağımsız sivil katılım geleneklerinin yokluğunu veya yok edilmesini ve devlete pasif bağımlılığa yönelik yaygın bir eğilimi göz ardı etmişlerdir. Gelişmekte olan veya komünizm sonrası dünyada sivil toplumların zayıflığı ile ilgilenenler için, gelişmiş Batı demokrasileri ve hepsinden önemlisi ABD tipik olarak taklit edilecek modeller olarak alınmıştır. Sivil katılım normları ve ağları da temsili hükümetin performansını güçlü bir şekilde etkilemiştir⁹. Bu nedenle *sivil katılım, genelleştirilmiş normlar ve sosyal güven ilişkileri*¹⁰ günümüz demokrasileri içinde önemlidir. Bunun yanı sıra liberal devlet anlayışının bireyci yapılanmasının sonuçları sosyal sermayenin önemini daha da arttırmıştır.

Fukuyama sosyal sermayeyi, en az iki birey arasındaki iş birliğini destekleyen somutlaşmış gayri resmi form olarak tanımlamaktadır.¹¹ Bu sayede bireylerin üyesi olduğu toplumdaki soyutlanmasının engellenerek, güven anlayışının gelişebileceğini söylemektedir. Ona göre liberal devlet anlayışı bireyin toplumdaki soyutlanmasına neden olmuştur. Çünkü liberal devlet anlayışı neticesinde, aşırı bireycilik kültürü ve bu kültüre bağlı olarak da ahlakî değerlerde zayıflama meydana gelmiştir. İşte bu durum bireyin toplumdaki soyutlanmasına neden olmuştur. Bunu ortadan kaldıracak olan sosyal sermayedir. Sosyal sermaye ekonomi alanı dışındaki bir sivil toplum oluşumuna katkı sağlamaktadır.¹² Bu düşünceye karşı çıkan Fine¹³, sosyal sermayeyi neoliberalizmin daha insanî şekilde biçimlendirilmesine

7 James Coleman, a.g.e, s.104-118.

8 Chris Julien, "Bourdieu, Social Capital and Online Interaction", *Sociology*, 49(2), 2015, 356-373.

9 Robert D. Putnam, "Tuning in, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America". *PS: Political Science and Politics*, 28, 1995, 667-683.

10 Joe Wallis and Brian Dollery, "Social Capital and Local Government Capacity", *Australian Journal of Public Administration*, 61(3), 2002, 76-85.

11 Francis Fukuyama, "Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum", *Sosyal Sermaye - Kuram, Uygulama, Eleştiri*, Der. M. Murat Şahin ve A. Zeki Ünal, İstanbul: Değişim Yayınları, 2010.

12 Francis Fukuyama, *Büyük Çözülme*, Çev. Hasan Kaya, İstanbul: Profil Yayınları, 2009.

13 Ben Fine, (2010). "Sosyal Sermaye", *Sosyal Sermaye - Kuram, Uygulama, Eleştiri -*, Der. M. Murat Şahin ve A. Zeki Ünal, İstanbul: Değişim Yayınları, 2010, 309-314.

uzlaştırıcı, tatsız, tuzsuz bir alternatif sunduğunu ifade eder.

Tüm bu tartışmaların ortak paydası, aslında toplumda var olan sosyal sermayenin unsurlarına yönelik sorunlardır. Bu sorunların çözümünde ise sosyal sermayenin bu unsurlarının güçlendirilmesi önemli bir etkiye sahiptir. Bazı sosyal yapı türleri de bazı sosyal sermaye biçimlerinin kolaylaştırılmasında özellikle önemlidir. Toplumda oluşturulacak güven, aidiyet gibi unsurların kamu ve sivil toplum iş birliğine yönelik yapılarca güçlendirilmesi toplumsal güven ve aidiyet gibi unsurlarının güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Küresel Salgında Dezavantajlı Gruplar

Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19), 13 Ocak 2020 tarihinde tanımlanan ve ilk olarak Çin'in Vuhan Eyaleti'nde görülen bir virüstür. Virüs başlangıçta deniz ürünleri ve hayvan pazarında bulunmuş olanlarda tespit edilmiş ve daha sonra insandan insana bulaşarak Çin Halk Cumhuriyeti'nden tüm dünyaya yayılmıştır.¹⁴

Hastalığın Avrupa, Kuzey Amerika, Asya-Pasifik ülkeleri ve tüm dünyaya yayılması ile birlikte 11 Mart 2020'de salgın dolayısıyla Dünya Sağlık Örgütü tarafından *pandemi* ilan edilmiş ve 13 Mart 2020 tarihi itibarıyla, koronavirüs salgınının merkez üssü Avrupa olarak değişmiştir¹⁵. Türkiye'de ise ilk vaka 10 Mart 2020 tarihinde görülmüştür. Dünya Sağlık Örgütü'nün 21 Haziran 2020 tarihi itibarı ile verilerine göre, dünyada toplam 8.570,008 onaylanmış vaka ve 461,715 toplam ölüm gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise 186,493 vaka ve 4.927 ölüm gerçekleşmiştir¹⁶ ve bu sayı artmaya devam etmektedir. Türkiye'de ilk vakanın görülmesi ile birlikte birtakım önlemler alınmaya başlanmıştır.

Alınan önlemler daha çok salgından en çok etkilenecek olan kesime yönelik olmuştur. Dezavantajlı gruplara yönelik olarak alınan önlemlerin başında, yaşlı ve çocuklar için sokağa çıkma kısıtlaması ve çalışan dezavantajlı gruplara yönelik izinler yer almaktadır.

Dezavantajlı gruplar toplumsal yaşama ait faaliyetlerden ve iş olanaklarından faydalanabilme durumundan, toplumun diğer bireyelerine göre kısmen ya da tamamen yoksun olan kişi ya da gruplardır.¹⁷ Bir diğer ifade ile içinde buldukları toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel

14 Sağlık Bakanlığı Covid-19 Bilgi Sayfası, Erişim: covid19bilgi.saglik.gov.tr, (Haziran 2020).

15 Recep Aslan, (2020), "Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19", *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı*, 8 (85), 2020, 35-41.

16 WHO, "Turkey Situation", Erişim: <https://covid19.who.int/region/euro/country/tr>, (21.06.2020).

17 Ömer Zühtü Altan, *Sosyal Politika*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2007, 191.

kaynaklarından mahrum kalan grup ve bireyler olarak ifade edilebilir.¹⁸ Caillods¹⁹ dezavantajlı grupları topluma ekonomik ve sosyal olarak eklemlenme durumlarının; dil, din, etnik yapı, ekonomik durumları, cinsiyetleri ve politik pozisyonları nedeniyle kısıtlı olan gruplar olarak ifade etmiştir. Yapılan bu tanımlamada kısıtlı grupların temel özellikleri de belirtilmiştir. Dezavantajlı grupları Barrett²⁰ ise; 50 yaş üstü bireyler, engelliler, çocuklarını tek başına büyütme zorunda kalan ebeveynler, düşük nitelikli bireyler ve yardıma muhtaç yoksullar olarak kategorize etmiştir.

Dezavantajlı gruplar kategorisinde olan yaşlılar, sağlık sorunları nedeni ile riskli grupta yer almaktadırlar. Özellikle kalp hastalıkları, tansiyon, diyabet gibi kronik hastalıkları olanlar virüs karşısında daha zayıf olmaktadır²¹. Bu nedenle sadece sağlık konusunda değil hayatlarını idame etme noktasında da sıkıntı yaşamaktadırlar.²²

Bir diğer dezavantajlı grup engelli bireylerdir. Engelli bireylere sunulan hizmetlerin aksamaması, engelleri bireylerde görülen kronik rahatsızlıklar ve mal ve hizmetlere erişim ve bilgilendirmede aksamlar gibi birtakım sorunlar bu bireylerin virüs riskinden daha fazla etkilenmelerine yol açabilmektedir.²³ Kadınlar da dezavantajlı grup olarak görülmektedir. Virüsün kadınlar üzerinde iki türlü etkisi ortaya çıkmaktadır. Birincisi, bakım kurumlarında ve sağlık sektöründe çalışanların yüzde 70'ten fazlasını kadınların oluşturmasıdır.²⁴ Bu nedenle virüs konusunda en riskli gruplardan birini kadınlar oluşturmaktadır. Bir diğer sorun ise çocukların virüs sebebi ile evde kalmaları ve kadınların hane içi bakım sorumluluklarının artmasıdır.²⁵ Dolayısı ile çalışan kadınlar virüs konusunda hem risk taşıırken hem de kadınların pandemi sürecindeki sorumlulukları artmıştır.

18 Abdullah Tamer Yılmaz, "Türkiye İş Kurumu Tarafından Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uygulanan Mesleki Eğitim Kurslarının Etkilerinin İncelenmesi ve Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesine Yönelik Öneriler", *T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi*, 2016, 4.

19 Françoise Caillods, (1998). "Education Strategies for Disadvantaged Groups", *UNESCO Working Documents in the Series IIEP Contributions*, 1998, 10.

20 Ruth Barret, "Disadvantaged Groups in The Labour Market", *Economic & Labour Market Review*, 4, 2010, 18- 24.

21 WHO, "Older people and COVID-19" Erişim: shorturl.at/aeiL2(15.06.2020).

22 United Nations, "Older Persons and Covid-19", Erişim: <https://www.un.org/development/desa/ageing/wpcontent/uploads/sites/24/2020/04/POLICY-BRIEF-ONCOVID19-AND-OLDER-PERSONS.pdf>, (25.06.2020).

23 WHO, "Older people and COVID-19" Erişim: shorturl.at/aeiL2(15.06.2020).

24 U. Cattaneo and E. Pozzan, "Women Health Workers: Working Relentlessly in Hospitals and at Home" Erişim: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_741060/lang--en/index.htm, (15.06.2020).

25 World Economic Forum. "The Coronavirus Crisis May Hit Women Harder Than Men". Erişim: <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/thecoronavirus-fallout-may-be-worse-for-women-than-menheres-why/>, (15.06.2020).

Tüm bu gruplarla ilgili olarak Türkiye’de birtakım tedbirler alınmıştır. Özellikle 65 yaş üstü vatandaşlar için kronik rahatsızlığı olanlara yönelik olarak riski azaltmak adına 21.03.2020 tarihinde sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. 65 ve üzeri yaşlardaki ve kronik rahatsızlıkları olan vatandaşlar, büyük risk altında olmalarına rağmen toplumsal hareketliliğin içinde yer almaktadır. Bu durum hem kendileri hem de toplum sağlığı açısından risk oluşturduğundan sokağa çıkma kısıtlaması getirildiği İçişleri Bakanlığınca bildirilmiştir.²⁶

Tedbir amaçlı uygulanan sokağa çıkma yasağı, bir sorunu da beraberinde getirmiştir. 65 yaş üstü ve kronik rahatsızlığı olan vatandaşların sokağa çıkma kısıtlamasından dolayı yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamada zorlanması özellikle tek başına yaşayanlar için büyük sıkıntı doğurmaktadır. Bu duruma çözüm olarak 21.03.2020 tarihli İçişleri Bakanlığı’nın genelgesi ile “65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşlarımızın mağdur olmaması; temel ihtiyaçlarını karşılamak için vali/kaymakamların başkanlığında Vefa Sosyal Destek Grubu oluşturulacağı” bildirilmiştir.²⁷

Pandemi Günlerinde Devlet Eliyle Sosyal Sermaye: Vefa Sosyal Destek Grubu

Vefa Sosyal Destek Grubu, Bilim Kurulu ile Sağlık Bakanlığının önerisi ile 22 Mart 2020’de Bakanlığın yayımladığı genelgeyle faaliyetlerine başlamıştır. Vefa Sosyal Destek grubu; “il/ilçe emniyet müdürü, il/ilçe jandarma komutanı, vali/kaymakamlar tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri, yerel yönetimler, AFAD, Kızılay ve ihtiyaç duyulacak sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşturulmuştur.²⁸ Oluşturulan grup, illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar tarafından 65 yaş ve üzeri ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşların sağlık başta olmak üzere tüm temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamayı amaçlamıştır. Bu amaçla dezavantajlı vatandaşların ulaşabileceği iletişim ağları kurulmuş ve bu iletişim ağları sayesinde onların ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunumu gerçekleştirilmiştir.²⁹

Vefa Sosyal Destek Gruplarında 119 bin 216 kişi görev yapmaktadır. Bu gruplardan din görevlisi, öğretmen, okul müdürü, Sosyal Yardımlaşma ve

26 İçişleri Bakanlığı, “65 Yaş Üstü ile Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı”, Erişim: <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi>, (15.06.2020).

27 İçişleri Bakanlığı, “Vefa Sosyal Destek Grupları 6.649.461 Haneye Ulaştı”, Erişim: <https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-6649461-haneyeye-ulasti>, (25.06.2020).

28 İçişleri Bakanlığı, “Vefa Sosyal Destek Grupları 6.649.461 Haneye Ulaştı”, Erişim: <https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-6649461-haneyeye-ulasti>, (25.06.2020).

29 İçişleri Bakanlığı, “Yüzde 92’si Karşılıandı”, Erişim: <https://www.icisleri.gov.tr/yuzde-92si-karsilandi>, (25.06.2020).

Dayanışma Vakfı çalışanı, polis, jandarma, bekçi, muhtar ve diğer kamu görevlisi olmak üzere toplam 108 bin 673 kamu personeli ve 1204'ü motorsiklet ekibi, 3 bin 612'si Kızılay, 5 bin 727'si diğer sivil toplum kuruluşlarından olmak üzere 10 bin 543 gönüllü yer almıştır. Vefa Sosyal Destek Gruplarına, 22 Mart-13 Mayıs tarihlerinde 112 üzerinden 2.561.283 arama, 155 üzerinden 858.686 arama, 156 üzerinden 373.310 arama, diğer numaralardan 3.339.174 arama olmak üzere toplam 7.132.453 arama gerçekleştirilmiştir. Bu aramalarda 6.649.461 kişinin ihtiyacı sosyal destek grupları tarafından karşılanmıştır. Vefa Sosyal Destek Gruplarına, 1 Mayıs 2020 itibarıyla 1389 belediyenin 1119'u yani yüzde 80,56'sı araç, personel, gıda, temizlik ve diğer konularda yardımda bulunmuştur.³⁰

Oluşturulan bu gruplar devlete bağlı bir kamu kurumu niteliğinin dışında gönüllü ekiplere de yer vermesi açısından bir anlamda kamu sektörü ve sivil toplumun ortaklaşa oluşturduğu bir yönetim örneğidir. Tekeli³¹, *“Yönetişimin varlığı daha desantralize bir siyasal ekonomik güç öngörüsüne dayandığı için bu sistemin işleyişinin de daha eşitlikçi bir toplum ortaya çıkartacağını”* ifade ederek yönetişimin eşitlikçi boyutuna değinmiştir. Bu tanım doğrultusunda Vefa Sosyal Destek Grubu değerlendirildiğinde pandemi sürecinde ortaya çıkan sorunlarda sosyal eşitliği sağlamak adına kurulmuş kamu ve sivil toplum kuruluşları ortaklığına dayalı bir yapıdır. Bu çalışmada ise Vefa Sosyal Destek Grubu, devlet eliyle gerçekleştirilen yardımların temsilcisi olarak değerlendirilmiştir.

Sosyal sermayenin unsurları olan güven, iş birliği, aidiyet gibi unsurların özellikle kriz anlarında pekiştirilmesini sağlamak amacı ile oluşturulan Vefa Sosyal Destek grubu, dezavantajlı grupların hizmetlerden faydalanmasında önemli bir katkısı olmuştur. Sosyal sermayenin üretim sürecine katkı sağlayan bu gruplar pandemi sürecinde birçok habere de konu olmuştur. Bu haberlerde genellikle dezavantajlı grupların bu dönemdeki güven unsurunu pekiştirdiğinin altı çizilmiştir.

Pandemi Günlerinde Sivil Girişim ve Sosyal Sermaye: AHBAP

Covid-19 salgını nedeni ile birçok sivil toplum kuruluşunun yanı sıra özellikle sosyal medyada aktif olarak faaliyette bulunan AHBAP (Anadolu Halk ve Barış Platformu) Platformu da etkin olarak faaliyette bulunmuştur. AHBAP Türkiye’de uzun yıllardır müzikle uğraşmayı meslek edinmiş Haluk Levent tarafından kurulmuştur. Levent, sosyal medyada başlayan yardım

30 İçişleri Bakanlığı, “Yüzde 92’si Karşılandı”, Erişim: <https://www.icisleri.gov.tr/yuzde-92si-karsilandi>, (25.06.2020).

31 İlhan Tekeli, *Modernite Aşılırken Siyaset*, İmge Yayınları, Ankara, 1999, 253.

kampanyalarını resmi bir platforma taşıyarak AHBAP'ı kurmuş ve Türkiye'nin neredeyse her ilinde örgütlenmiştir.

AHBAP, resmi internet adresinde kendisini “*Anadolu kültür hazinesinin birleştirici ve dönüştürücü birikimini, çağdaş bilgi ve teknolojinin olanaklarıyla geliştirerek geleceğe taşımak üzerine kurulu, dayanışmaya, paylaşma ve sevgi üzerinden aidiyete dayalı değer sistemleri ile çalışan, bir iş birliği hareketi*” olarak tanımlamıştır.³² Platformun vurgu yaptığı konu Anadolu kültürüdür. Bu kültürün dijital ortamda aktarılmasının aracılık edeceğini vurgulayan platformun, Anadolu geleneklerinde var olan imece kültürünü yaşatmayı hedeflediği görülmektedir. Bu hedefle özellikle genç nüfusa hitap eden dernek şehir ve üniversite örgütlenmesine sahiptir.

Türkiye genelinde belirledikleri amaca yönelik olarak çalışmalarını bölgelerde kurulan şehir yönetimleri ve üniversite yönetimleri ile yürütmektedir.³³ Üye kabulüne ilişkin süreçte belirli kriterler ve eğitim süreci belirleyen dernek, bu süreçleri başarı ile tamamlayanları AHBAP üyesi olarak kabul etmektedir. 47 günlük oryantasyon süreci içinde belirli etkinlik ve testlere tabi tutulanlar bu eğitimler sonunda üye olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra AHBAP üyelerinin platformun kuruluş amacına yönelik olarak adalet, sevgi, üretkenlik, hayvan sevgisi, yardımseverlik ve siyasi kimliğinden arınmış olmak gibi belirli özelliklere sahip olmaları da beklenmektedir.³⁴

Dernek ve dernek kurucusu Haluk Levent hem dernek web sayfasında hem de sosyal medyada özellikle siyasi kimliklerinden arınmış olduklarını özellikle vurgulamaktadırlar. Bu durum platformun web sayfasında da “Gücünü, cinsiyet, dil, din, ırk, siyasi düşünce ayırt etmeksizin her insanla eşit dayanışma anlayışından alır” şeklindeki ifade ile yansıtılmıştır.³⁵

AHBAP, web sayfasında Covid-19 ile ilgili bir portal da açılmıştır. Bu portalda uzman görüşleri, kişisel önlemler, evde aktiviteler, uzaktan eğitim gibi pandemi sürecine yönelik bilgilendirmeler yer almaktadır. Ayrıca özellikle bu süreçte en riskli kesim olan sağlık personeline yönelik konaklama haritası da bu portalda yer almaktadır.³⁶

AHBAP sivil toplum kuruluşu olarak çalışma sistemi farklı alanlarda ayrılmış kurullar şeklinde gerçekleştirilmektedir. Sanat çalışma grubu, insanlık çalışma grubu, eğitim çalışma grubu, medya kurulu, yardımlaşma çalışma grubu, çevre çalışma grubu, ağ çalışma grubu, bilim teknoloji çalışma grubu ve şehirler genel kurulu şeklinde oluşan kurullar, gelen talep

32 AHBAP, “Ahbap Nedir?” Erişim: <https://ahbap.org/ahbap-nedir>, (01.07.2020)

33 AHBAP, “Ahbap Şehirleri” Erişim: <https://ahbap.org/ahbap-sehirleri>, (01.07.2020)

34 AHBAP, “Ahbap Değerleri” Erişim: <https://ahbap.org/ahbap-degerleri>, (01.07.2020)

35 AHBAP, “Ahbap Nedir?” Erişim: <https://ahbap.org/ahbap-nedir>, (01.07.2020)

36 AHBAP, “Covid-19”, Erişim: <https://covid19.ahbap.org/>, (01.07.2020)

ve sorunları ilgili alanlarda çözüme kavuşturmaya yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır.

Bir sivil toplum kuruluşu olarak AHBAP tamamen gönüllülerden oluşmakta ve bu gönüllülere *ahbap* denilmektedir. Derneğe göre “Üye tanımı sadece AHBAP Derneği’nin yasal üyeleri için kullanılacaktır. AHBAP’taki tüm Ahbaplar yasal olarak ‘Gönüllü’ statüsünde” olacaklardır.³⁷ Tamamen bir gönüllülük platformu şeklinde işleyen dernek sosyal medyayı aktif olarak kullanmaktadır. Platformun ilk oluşum aşamasının sosyal medya vasıtası ile gerçekleşmesi bu duruma etki eden önemli nedenlerden biridir. Platform kurucusu Haluk Levent sosyal medyayı aktif olarak kullanmakta ve bu alanda kendisine iletilen talep ve sorunları yine sosyal medya vasıtası ile cevaplandırmaktadır.

Yöntem

Kitle iletişim araçlarında yer alan içeriği, pozitivist paradigmadan farklı bir yaklaşımla, eleştirel bakış açısına yönelik şekilde analiz etmek, bu içeriğin toplumsal düzlemdeki bağlamını da anlamaya yardımcı olacaktır. Bu çalışmada da pandemi günlerinde, kullanım yoğunluğunun arttığı geleneksel ve yeni medya içeriğine yönelik söylem analizi, Türkiye’nin toplumsal zemini doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Vefa Sosyal Destek Grubu’nun salgının ilerleyen sürecinde, devlet desteği ile yardımı sembolize eden söylemi, diğer tarafta uzun zamandır sosyal medya aracılığı ile sesini duyurmayı başaran AHBAP’ın sivil toplumu temsil eden söylemi bu çalışmanın araştırma sürecindeki verilerini oluşturmaktadır.

Medya haberlerine yönelik hem geleneksel hem de daha yeni yaklaşımlarda göz ardı edilen veya ihmal edilen bu haberlerin en belirgin özelliklerinden biri ister gazetede ister televizyonda olsun, haber raporlarının belirli bir söylem türü oluşturmalarıdır. Yakın zamanda haber içeriklerine yönelik gerçekleştirilen içerik analizi biçimleri, bağlamsal çıkarımlar yapabilmek için medya mesajlarının seçilen özelliklerinin metodolojik olarak yeterli bir şekilde tanımlanmasını amaçlamıştır. Medya içeriği ve özellikle haber içeriği pratik, gözlemlenebilir ve sayılabilir olmakla birlikte, kaynakların özellikleri veya üretim koşulları ile medya kullanıcılarının veya etkilerinin özellikleri arasındaki değişkenler dikkate alınarak incelenmelidir. Genel olarak medya söylemleri ve özellikle haber söylemleri de belirli dil kullanımı veya metin türleri ve belirli sosyokültürel uygulama türleri olarak dikkate alınmalıdır. Bu, medya söylemlerinin yapıları açısından çeşitli açıklama seviyelerinde analiz edilmesi gerektiği anlamına gelir. Böyle bir yapısal analiz, izole edilmiş kelimelerin, kelime gruplarının veya cümlelerin fonolojik, morfolojik, sözdizimsel veya

37 AHBAP, “Ahbap Nasıl olunur?”, Erişim: <https://ahbap.org/nasil-ahbap-olunur>, (01.07.2020)

anlamsal yapılarının yapısal veya üretken dilbiliminde alışılmış olduğu gibi gramatik olarak tanımlanması ile sınırlı değildir. Söylemler ayrıca tutarlılık gibi daha karmaşık, daha üst düzey özelliklere de sahiptir. Cümle, genel konular ve şematik formlar arasındaki ilişkilerin yanı sıra üslupsal ve retorik boyutlar arasındaki ilişkiler söylemlerin analizinde son derece önemlidir³⁸.

Özellikle haber içeriklerinde dil ve söylemin ideolojik analizi için söylem analizi yaygın olarak uygulanmaktadır. Söylem analizi bu yönüyle, beşerî ve sosyal bilimlerde bilimsel ve eleştirel bir çaba olarak değerlendirilmelidir. Bu tür analizlerin ön varsayımı, eğer dil kullanıcıları ideolojilerini dil ve iletişim yoluyla açıkça veya farkında olmadan ifade ederse, konuşmacıların veya yazarların ideolojilerinin yakın okuma, anlama veya sistematik analizle ortaya çıkarılabileceğidir. Ancak söylem çalışmalarında, bilişsel ve sosyal psikolojide veya sosyal bilimlerde, ideolojilerin söylem tarafından veya söylem yoluyla nasıl geliştirildiği, bir yandan metni nasıl kontrol ettikleri veya başka şekilde etkiledikleri hakkında da araştırmalara ihtiyaç vardır³⁹. Bu çalışmada da özellikle pandemi günlerinde toplumsal yaşamdaki değişimlerin de etkisiyle, salgın sebebiyle ihtiyaç sahibi olan dezavantajlı gruplara yönelik gerçekleştirilen yardım faaliyetlerinde devlet ve sivil toplum söyleminin izleri de araştırılmıştır. Kullanılan medium, içerik ve buna bağlı ayrıntılar, Van Dijk'ın söylem çözümlemesi modelindeki şematik yapı çerçevesinde yapılmıştır.

Van Dijk'ın söylem analizinde *şematik analiz*, durum ve yorumlarla ilgilenmektedir. Bu kapsamda, haber içeriğindeki incelenmek için seçilen unsurlar, arka plan bilgisi, olayın gerçekleştiği ve haberin yapıldığı tarihler, içerikte yer alan sonuçlar ve kaynaklar şeklinde belirtilebilir⁴⁰. Şematik yapı ve bu çalışmada seçilen içeriğe yönelik olarak yapılacak analiz tablolastırılarak aktarılmıştır (Tablo 1).

38 Teun A Van Dijk, *News Analysis: Case Studies of International and National News in The Press*. Routledge, 2013.

39 Teun A. Van Dijk, "Ideology and Discourse Analysis", *Journal of Political Ideologies*, 11(2), 2006, 115-140.

40 Tuğrul Çomu ve İslam Halaiqa, "Web İçeriklerinin Metin Temelli Çözümlemesi", *Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Der. Mutlu Binark, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2015, 26-87.

Tablo 1. Söylem Çözümlemesinde Şematik Yapı⁴¹

Durum
Ana Olayın Sunumu
Sonuçlar
Ardalan Bilgisi
Bağlam Bilgisi
Yorum
Haber Kaynakları
Olay Taraflarının Yorumları

Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmesinin ardından, Türkiye’de salgından etkilenen dezavantajlı gruplara yönelik yardım faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere teşkilatlandırılan Vefa Sosyal Destek Grubu’na yönelik haberler, şematik yapı çerçevesinde *durum* başlığı altında analiz edilmek için rastlantısal olarak seçilmiştir. Vefa Sosyal Destek Grubu’nun kurumsal anlamda içerik üreten ve paylaşan bir sosyal medya hesabı bulunmamaktadır. Bu nedenle, çalışmada ulusal basında yer alan haberler, şematik yapının durum başlığı altında analiz edilmiştir. AHBAP ise özellikle sosyal medyadaki aktif ve güncel paylaşımları ile bu çalışmada, sosyal medya içeriği yönünden incelenmiştir. Benzer kapsamdaki haberler, sosyal medyanın etkileşimli yapısı çerçevesinde, şematik yapının *yorum* başlığı altında analiz edilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Türkiye’de Covid-19 virüsü ile ilgili ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinden itibaren toplumsal düzeyde önemli değişiklikler yaşanmaya, resmî kurumlar tarafından düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu düzenlemeler içerisinde sosyal sermayenin de üretilmesinde önemli bir adım olarak değerlendirilecek Vefa Sosyal Destek Grubu’nun oluşumu dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, oluşumla ilgili medyada haberler yer almaya başlamıştır. Bu çalışma için ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinden itibaren, bir aylık süre içerisinde, yani 11 Nisan 2020 tarihine kadar Vefa Sosyal Destek Grubu hakkında yapılan haber içerikleri taranmıştır. Rastlantısal olarak seçilen üç haber, Van Dijk’ın söylem çözümlemesindeki şematik yapı dikkate alınarak analiz edilmiştir.

41 Tuğrul Çomu ve İslam Halaiqa, 2015, a.g.m., s.49

TRT Haber: “Vefa Sosyal Destek Grubu Nedir?” (23 Mart 2020)

Konuyla ilgili yapılan, kapsam ve sınırlar içerisindeki haber taramasında ilk olarak 23 Mart 2020 tarihinde TRT Haber tarafından yapılan haber dikkat çekmektedir⁴².

a. Durum

1. *Ana olayın sunumu:* Haberde virüs salgını sonrasında İstanbul Valiliği tarafından yapılan yazılı bir açıklama hakkındaki bilgiler aktarılmıştır. “Koruyan, sahiplenen” devlet vurgusu haber metninde ağırlık şekilde yer almaktadır. “İstanbul’umuzda koronavirüs salgını ile mücadele etmeye devam ediyoruz...” ve “Devletimiz gerekli tedbirleri aldı, almaya devam ediyor” şeklindeki ifadeler, devletin güçlü ve koruyan elini haber metni vasıtasıyla aktaran bir söylemsel yapıdadır.

2. *Sonuçlar:* Haberde, özellikle 65 yaş üstü vatandaşların yardımlarına koşmak üzere kurulan Vefa Sosyal Destek Grubu ve Vefa İletişim Merkezi hakkında bilgi verilmiştir. İstanbul Valiliği tarafından yapılan duyuruların görsellerinin de yer aldığı haberde İstanbul İlçelerindeki grupların iletişim bilgilerine yer verilmiştir.

3. *Ardalan Bilgisi:* Haberde önceki olaylarla ağırlantı kuran ifadelerde, “tüm dünyanın bu virüsten etkilendiği” belirtilmiştir. 65 yaş üstü vatandaşlara getirilen sokağa çıkma yasağından da bahsedilen haberlerde, bu zorluklar karşısında ve neticesinde Vefa Sosyal Destek Grubu’nun önemli bir konumu olduğu vurgulanmaktadır.

4. *Bağlam Bilgisi:* Devletin güvenli eli, yardıma ihtiyacı olanlara, zor günlerde uzanır. Vefa Sosyal Destek Grubu, Valilik gibi güven duyulan resmi makamların altında yapılmıştır. Özellikle yakını bulunmayan, kronik rahatsızlığı olan 65 yaş üstü vatandaşlar artık yalnız değildir. Vefa Destek Grupları ayrıca, devletin diğer önemli kurumlarıyla (Kızılay, güvenlik güçleri, AFAD, muhtarlar) da iş birliği halindedir.

Anadolu Ajansı: “Hayırseverlerin Desteğiyle Hazırlanan ‘Vefa’ Kolileri Yola Çıktı” (30 Mart 2020)

Salgının giderek tüm Türkiye’yi etkisi altına almaya başladığı Mart ayının son günlerinde, İstanbul valisi tarafından yapılan bir açıklama, Anadolu ajansı tarafından haber yapılmıştır⁴³.

42 TRT Haber, “Vefa Sosyal Destek Grubu Nedir?” Erişim: <https://www.trthaber.com/haber/koronavirus/vefa-sosyal-destek-grubu-nedir-vefa-iletisim-merkezleri-65-yas-ustu-sokaga-cikma-yasagi-469528.html> (10.07.2020).

43 Anadolu Ajansı, “Hayırseverlerin Desteğiyle Hazırlanan ‘Vefa’ Kolileri Yola Çıktı”, Erişim: <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/hayirseverlerin-destegiyle-hazirlanan-vefa-kolileri-yola-cikti/1784926> (10.07.2020).

a. Durum

1. *Ana olayın sunumu:* Haberde, Vefa Sosyal Destek Gruplarının devletin gözetiminde ve koordinatörlüğünde yardım çalışmalarını sürdürdüğü, bizzat devleti temsilen İstanbul Valisi tarafından yapılan bir açıklama ile belirtilmektedir. Haberin sunumunda, devletin gücü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, İstanbul Valiliği, İçişleri Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı'nın vurgulanması ile net şekilde hissedilmektedir. Bunun yanı sıra haberin ana temasını da oluşturan hayırseverlerin de salgından etkilenen yardıma muhtaç vatandaşlara yönelik bağışları, isimleri vasıtasıyla aktarılmıştır.

2. *Sonuçlar:* İstanbul Valisi yaptığı açıklamada, “*tarihi bir dönemden geçildiğini, dünyayı ve Türkiye’yi tehdit eden görünmez bir düşmanla mücadele edildiğini ama bu zor günlerin geride kalacağını*” belirtmektedir. Bu zor günler sonucunda devlet milletinin yanındadır. Vali bu vurguyu “*Müsterih olun. Devletimiz milletinin, milletimiz de devletin yanındadır*” ifadeleriyle yapmıştır.

3. *Ardalan Bilgisi:* Habere konu olan hayırseverlerin bağışları, özellikle salgının ilk gününden itibaren ilan edilen 65 yaş üstü vatandaşların sokağa çıkma yasağına yönelik, onlara bir vefa örneği olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yasakla ilgili bilgiler, bu yasağa uyan 65 yaş üstü vatandaşların sabrı ve anlayışı haberin ardalan bilgisi olarak değerlendirilebilir.

4. *Bağlam Bilgisi:* Devlet, vatandaşların sağlığını korumak için seferber olmuş ve bunu en yetkili ağızlardan ilan etmiştir. Vatandaşlar da bu zor günler de evde kalarak, sokağa çıkmayarak, devletin gücüne güvenmiştir. Aynı zamanda bağış yapan hayırseverler de kendi imkanlarını devletin gücü ile birleştirerek bu birlik ve beraberliğe katılmıştır.

Hürriyet: “Vefa Sosyal Destek Grubu Üyeleri Gönüllere Dokunuyor” (10 Nisan 2020)

Salgının ilk bir ayında Vefa Sosyal Destek Grubuna yönelik olarak yapılan ve ulusal basında yer verilen haberlerden bir diğeri, 10 Nisan 2020 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nde yer alan haberdir⁴⁴.

a. Durum

1. *Ana olayın sunumu:* Haberde Türkiye'nin farklı illerindeki Vefa Sosyal Destek Gruplarının 65 yaş üstü vatandaşlara yönelik yardım

44 Hürriyet, “Vefa Sosyal Destek Grubu Gönüllere Dokunuyor”, Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/vefa-sosyal-destek-grubu-uyeleri-gonullere-dokunuyor-41491917> (10.07.2020).

faaliyetleri aktarılmıştır. Zor günlerde ihtiyacı olan vatandaşların “yardımına koşulduğu” ifade edilen haberde, “tüm taleplerin” karşılandığı vurgusu yapılmaktadır. “Aralıksız” çalışan Vefa Sosyal Destek Grubu üyelerinin, 7/24 vatandaşa destek olduğu belirtilmektedir.

2. *Sonuçlar:* Batman, Bingöl ve Siirt’te Vefa Sosyal Destek Grubu’nun yardımlarını alan 65 yaş üstü, yardıma muhtaç vatandaşlara temizlik malzemeleri de temin edilmektedir. Vefa Sosyal Destek Grubu üyelerinin tanıklığına da yer veren haber metninde, 1000’e yakın ailenin yardımına koşulduğu, covid-19 karşısında halkın yalnız olmadığı sonucu belirtilmektedir.

3. *Ardalan Bilgisi:* Haberin önceden gerçekleşen olay/olaylarla bağlantısı kapsamında, covid-19 salgınından sonra, vatandaşların ihtiyaç duyacağı her türlü malzemenin Vefa Sosyal Destek Grubu tarafından temin edildiği belirtilirken, kolonya, sıvı sabun, el dezenfektanı dağıtımının önemi vurgulanmıştır. Böylece, salgının başlangıcından sonra geçen sürede virüsle mücadele konusunda temizliğin öneminin, Vefa Sosyal Destek Grubu tarafından da anlaşıldığı ve bu yönde önlem alındığı belirtilmektedir.

4. *Bağlam Bilgisi:* Türkiye’nin neresinde olursa olsun, valiliklerin güvencesi ile çalışmalarını sürdüren Vefa Sosyal Destek Gruplarına yönelik halkın tepkisi de oldukça olumludur. 75 yaşındaki bir vatandaşın, yardımlar karşısında dua ederek yanıt vermesi, özellikle zor günlerde böyle bir güçlü elin varlığına duyulan ihtiyacı betimlemektedir.

Bu bölüme kadar olan şematik yapıya ilişkin analizde, Vefa Sosyal Destek Grubu’nun yardım faaliyetlerine ilişkin, 11 Mart 2020 ile 11 Nisan 2020 tarihleri arasında yapılan ve ulusal basında yer bulan haber metinleri değerlendirilmiştir. *Ana olayın sunumu, sonuçlar, ardalan bilgisi ve bağlam bilgisi* çerçevesinde haberlerin söylem yapıları çözümlenmek istenmiştir. Bu bölümden sonra, yine şematik yapıya uygun olarak AHBAP’ın yoğun olarak kullandığı Twitter sosyal medya ağlarında yer alan ve yine aynı tarih aralığında yayınlanan kendi haber içerikleri *haber kaynakları ve yorumları* bağlamında analiz edilmiştir.

@ahbapplatformu: #virüstürkiyede (11 Mart 2020, ös 4:07)

AHBAP kurumsal Twitter sosyal medya ağı vasıtasıyla, il temsilciliklerindeki faaliyetleri ve genel duyuruları, haberleri paylaşmaktadır. Covid-19 salgınının Türkiye’de ilk vakasının görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinde bu hesaptan ilk paylaşım gerçekleştirilmiştir⁴⁵. Bu paylaşım 1000’in üzerinde beğeni alırken, paylaşımına 19 kişi yorum yapmıştır.

45 AHBAP Twitter, “Virüs Türkiye’de”, Erişim: <https://twitter.com/ahbapplatformu/status/1237726954977218560> (10.07.2020)

b. Yorum

1. *Haber kaynakları:* Türkiye’de ilk vakanın görüldüğü gün olan 11 Mart 2020 tarihinde AHBAP Twitter hesabından gerçekleştirilen paylaşımda, covid-19 karşısında fiziksel sağlığın yanı sıra mental sağlığında korunması yönünde bir uyarıda bulunulmuştur. Bu içerikte bir infografik vasıtasıyla *bilgilerin-bilgilendirin, duyarlı olun, çevrenizle bağlantı kurun, yardım edin, stres yönetimi* başlıklarında, maddeler halinde bilgiler paylaşılmıştır. Bu bilgilerin ve içeriğin kaynağı AHBAP’tır.

2. *Olay taraflarının yorumları:* Bu paylaşıma yapılan yorumlar içerisinde özellikle paylaşımın içeriğinde de yer alan *duyarlı olun* başlığı ile ters düşen bir yorum dikkat çekmektedir. Bu paylaşım altında aktarılan, virüsün yayılımının kaynağı olarak gösterilen, Çin’e ve Çin vatandaşlarına yönelik ırkçılık temelli yaklaşımların önüne geçilmesi için duyarlı olunması çağrısı yapılmıştır. Ancak “*Köpek fare yarasa yine Çinliler bu virüsün yaratıcısıdır ki İtalya da ki ani vaka artışı da Çinli turist çokluğundan oldu, barındırmayalım*” şeklindeki nefret söylemi, Çin vatandaşlarını hedef göstermektedir.

Yine aynı içeriğe yönelik diğer bir yorumda da “*Sosyal medyada eleştiri, tepki, bilgi talebi veya ön yargılara karşı da sakin, soğuk kanlı ve nezaketli davranmalı bütün ahbaplar. Bir önceki yorumun aksine bir uyarıda bulunulmuş ve sosyal medyaya yönelik temkinli yaklaşım vurgulanmıştır. Sosyal medyanın etkileşime açık yapısı bu iki farklı yorumla net şekilde görülmektedir.*

@ahbapplatformu: #Ahbapiyilikbulaştırır (18 Mart 2020, ös 10:58)

Yardım platformunun kurumsal Twitter hesabından yapılan ve Covid-19 ile mücadele sürecindeki çalışmaları aktaran diğer içerik 18 Mart 2020 tarihinde #Ahbapiyilikbulaştırır etiketi ile paylaşılmıştır⁴⁶. 3000’in üzerinde beğeni alan paylaşıma 712 kişi yorum yapmıştır.

b. Yorum

1. *Haber kaynakları:* *Ahbaplık iyilik bulaştırır* şeklindeki vurgu ile bulaşıcı virüse farklı bir yaklaşımla hazırlanan içerikte, AHBAP’ın hesabındaki 976 bin liralık meblağın, işten çıkarıldığını belgeleyen 2000 aileye erzak desteği için kullanılacağı bildirilmiştir. Paylaşımın kaynağı olan AHBAP, kurumsal logosuna maske simgesi ekleyerek Covid-19 salgınına yönelik aldığı önlemleri aktarmıştır.

46 AHBAP Twitter, “AHBAP İyilik Bulaştırır” Erişim: <https://twitter.com/ahbapplatformu/status/1240367091787747329> (10.07.2020).

2. *Olay taraflarının yorumları:* İşten çıkarılanlara yönelik olarak yapılacak yardımı duyuran bu içeriğe karşı yapılan yorumlarda dikkat çeken nokta, takipçilerin psikolojik açıdan olumsuz duygular ve şüphe ile karşılık vermeleridir. “*Bu işte bir iş var. Fazla iyi olmaya başladınız siz*” şeklindeki yorum, iyiliğe karşı temkinli yaklaşımı ifade ederken, “*Bence biraz daha bekleyin. Daha kötü günler bekliyor olabilir. Çok daha muhtaç olacağımız günler için beklemeniz lazım*” yorumu ise salgın psikolojisinin, bireylerde daha kötüyü beklemeye yönelik olarak yarattığı şüpheyi açığa çıkartmaktadır.

@ahbapplatformu: “Sağlık Çalışanları için Konaklama Noktaları Haritası Kullanıma Açıldı” (27 Mart 2020, ös 9:00)

AHBAP kurumsal Twitter hesabından yapılan paylaşımlarda, yapılan yardımlar, ihtiyaç sahiplerine ulaştırılan koliler, gündemde yer alan ve devlet kurumları tarafından alınan önlemlere ilişkin haberler, kişisel temizliğe yönelik uyarılar ve yönlendirmeler, çocuklar, hayvan severler, sanat severler gibi özel gruplara yönelik mesajlar yer almaktadır. Bunların yanı sıra AHBAP tarafından Covid-19 salgını süresince gerçekleştirilen farklı uygulamalara yönelik paylaşımlar da dikkat çekmektedir. Bunlardan bir tanesi de 27 Mart 2020 tarihinde paylaşılan sağlık çalışanları için konaklayabilecekleri merkezleri gösteren ve AHBAP tarafından geliştirilen bir haritaya yöneliktir. Bu paylaşım 1000’in üzerinde kişi tarafından beğenilmiş ve 566 kişi tarafından yorumlanmıştır⁴⁷.

b. Yorum

1. *Haber kaynakları:* Bu haberin kaynağı AHBAP’ın kurumsal web sayfasıdır. Salgın sırasında hastanelerde görev yapan sağlık çalışanlarına kapısını açan konaklama noktalarını gösteren haritada, kontenjanı dolu oteller, koşullu alım yapan oteller ve müsait oteller ayrı ayrı renklendirilerek belirtilmiştir. AHBAP ayrıca haberde, sağlık çalışanlarına ücretsiz konaklamaları için kapılarını açacak konaklama tesislerine de bir duyuru yaparak yönlendirilmede bulunacaklarını belirtmiştir.

2. *Olay taraflarının yorumları:* Sosyal medya paylaşımlarında okuyucuların içeriklere yorum yapmaları, farklı görüşlerin yansıtılması açısından oldukça önemlidir. Bu içeriğe yönelik olarak da eleştirel dilin hâkim olduğu yorumlar dikkat çekmektedir. Hazırlanan haritadaki konaklama tesislerinin sayısını az bulan takipçiler “*Bu kadar mı? Yazık ki ne yazık. Diğer illerdeki uyuyor mu?*”, “*Bu kadarlık otel mi? Ayrı bu topluma*” şeklindeki yorumlarla bu eleştirilerini aktarmışlardır.

47 AHBAP Twitter, “Sağlık Çalışanları için Konaklama Noktaları Haritası Kullanıma Açıldı”, Erişim: <https://twitter.com/ahbapplatformu/status/1243598703128129541> (10.07.2020).

Sonuç

Çalışmada sosyal sermayenin üretilmesinde kamu ve sivil toplum tabanlı örgütlerin faaliyetleri araştırılmıştır. Bu araştırma sonucunda hem grupların oluşum biçimleri hem de faaliyetlerini yürüttükleri alanların farklı olması sonuçları da etkilemiştir. Vefa Sosyal Destek Grubu her ne kadar devlet ve sivil toplum ortaklığı şeklinde bir örgütlenme temelli olsa da kamu yönü ağır basan bir gruptur. Grup gönüllü üyeliği kabul etse de organizasyon kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle haber analizlerinde “devlet” vurgusu ön plana çıkmıştır. Bu vurgu kapsamında, pandemi sürecinde yer alan haberlerde “koruyan sahiplenen” devletin ön plana çıkarak, Vefa Sosyal Destek Grubu’nun özellikle sosyal sermayenin güven ve aidiyet unsurunu pekiştirmeyi hedeflediği görülmektedir. Bu hedef doğrultusunda resmi makamların *güvenli* oluşu vurgusu da dikkat çeken sonuçlar arasındadır. Bu durum, Vefa Sosyal Destek grubunu kamu ve sivil toplum ortaklığının dışında bir kamu organı görüntüsüne ulaştırmaktadır. Kamu organı niteliği ile de sosyal devlet anlayışının özellikle pandemi sürecinde daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir.

Vefa Sosyal Destek Grubuna yönelik haberlerde virüsün bir *düşman* olarak tasvir edilmesi de dikkat çeken önemli bir sonuçtur. Bu durum devletin vatandaşlarına karşı koruyucu kollayıcı bir rolü üstlendiğinin açıkça ifadesidir. Ayrıca virüsün bir düşman olarak tasvir edilmesi, düşmana karşı bir taraf oluşturmak kaydıyla devlet ve vatandaş arasında güçlü bir bağ kurmaktadır. Bu durum sosyal sermayenin *karşılıklık* ve *birlikte davranış* unsurlarının temellendirildiğinin göstergesidir.

AHBAP ise sosyal medya ağını kullanarak pandemi döneminde sosyal sermaye üreten bir sivil toplum kuruluşudur. AHBAP sosyal medya içerikleri incelendiğinde bireysel önlemlere önem verdiği ortaya çıkan önemli bir sonuçtur. Bireysel önlemlerle ilgili olarak sürekli bir bilgilendirme ağı oluşturmuştur. Bu durum sosyal sermayenin sosyal ağlar unsuruna vurgu yaptığının da göstergesidir. Sosyal medyayı aktif olarak kullanan AHBAP, sosyal sermaye üretimine bireyler arası iş birliği çerçevesinde yaklaşmaktadır. *Ahbap iyilik bulaştırır* etiketi ile sosyal medyada yardım kampanyaları üreten dernek, bireysel iş birliğini ve toplumda kendiliğinden oluşan sosyal sermayeyi desteklediğini yansıtmaktadır.

AHBAP, sosyal medyayı kullanmaktadır ve bu alanda iletişim karşılıklıdır. Dolayısı ile bireylerin geri bildirimleri de sosyal medyada yer almaktadır. Bu geri bildirimlerden ortaya çıkan sonuç ise bireylerin toplumda oluşan iş birliği ve yardımlaşmaya karşı temkinli oluşudur. Toplumda oluşan bu algının farkındalığı da Vefa Sosyal Destek Grubunda *toplumsal güvenin inşası* şeklinde karşılığını bulmuştur.

Vefa Sosyal Destek Gruplarının sosyal medya ağlarını kullanmaması geri bildirim mekanizmasının eksikliğini göstermektedir. Sosyal sermaye üretiminde önemli bir aktör olan bu gruba yönelik olarak karşılıklı ilişkileri destekleyen sosyal medyanın da aktif olarak kullanılması bu çalışmanın sonucunda bir öneri olarak sunulmaktadır.

Sonuç olarak, aynı amaçla pandemi döneminde faaliyet gösteren bu iki oluşum karşılaştırıldığında Vefa Sosyal Destek Grubunun sosyal sermayesinin *güven, karşılıklık ve birlikte davranış* normlarına vurgu yaptığı görülmektedir. Vefa sosyal destek grubunun refah devleti anlayışının bir yansımasını oluşturduğu ve devlet-vatandaş ilişkisinin güçlendirilmesini misyon edindiği görülmektedir. AHBAP ise sosyal sermaye üretimine *iş birliği ve yardımlaşma* unsurları çerçevesinde yaklaşmakta ve toplumda kendiliğinden oluşan sosyal sermayeye aracılık etmektedir.

Kaynakça

- AHBAP (2020), www.ahbap.org.tr, Erişim Tarihi: 01.07.2020
- AHBAP Twitter, “Virüs Türkiye’de”, Erişim: <https://twitter.com/ahbapplatformu/status/1237726954977218560> (10.07.2020)
- AHBAP Twitter, “AHBAP İyilik Bulaştırır” Erişim: <https://twitter.com/ahbapplatformu/status/1240367091787747329> (10.07.2020).
- AHBAP Twitter, “Sağlık Çalışanları için Konaklama Noktaları Haritası Kullanıma Açıldı”, Erişim: <https://twitter.com/ahbapplatformu/status/1243598703128129541> (10.07.2020).
- Altan, Ö. Z. (2007). *Sosyal Politika*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Anadolu Ajansı, “Hayırseverlerin Desteğiyle Hazırlanan ‘Vefa’ Kolileri Yola Çıktı”, Erişim: <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/hayirseverlerin-destegiyle-hazirlanan-vefa-kolileri-yola-cikti/1784926> (10.07.2020).
- Aslan, R. (2020), Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19, *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı*, 8 (85), 35-41.
- Barret, R. (2010). “Disadvantaged Groups in The Labour Market”, *Economic & Labour Market Review*, 4, 18- 24.
- Bourdieu, P. (1986). “The Forms of Capital” in Jhon G. Richardson(ed), *Handbook of Theory and Research For The Sociology of Education*, New York, Greenwood Press, 241-258.

- Cailods, F. (1998). "Education Strategies for Disadvantaged Groups", *UNESCO Working Documents in the Series IIEP Contributions*.
- Cattaneo, U., & Pozzan, E. (2020). "Women health workers: Working relentlessly in hospitals and at home" https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_741060/lang--en/index.htm, Erişim Tarihi: 15.06.2020
- Coleman, J. S. (1988), "Social Capital in the Creation of Human Capital", *American Journal of Sociology*, 94, S95-S120.
- Çomu, T. ve Halaiqa, İ, (2015). "Web İçeriklerinin Metin Temelli Çözümlemesi", *Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Der. Mutlu Binark, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 26-87.
- Fine, B. (2010). "Sosyal Sermaye", Sosyal Sermaye – Kuram, Uygulama, Eleştiri –. M.Murat Şahin ve A.Zeki Ünal (Der). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Fukuyama, F. (2005). *Güven*, (çev. Ahmet Buğdaycı), 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fukuyama, F. (2009). *Büyük Çözümle*, (çev. Hasan Kaya), İstanbul: Profil Yayınları.
- Fukuyama, F. (2010). "Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum". *Sosyal Sermaye – Kuram, Uygulama, Eleştiri* –. M.Murat Şahin ve A.Zeki Ünal (Der). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Hürriyet, "Vefa Sosyal Destek Grubu Gönüllere Dokunuyor", Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/vefa-sosyal-destek-grubu-uyeleri-gonullere-dokunuyor-41491917> (10.07.2020).
- İçişleri Bakanlığı, (2020). "65 Yaş Üstü ile Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı" <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi>, Erişim Tarihi: 15.06.2020
- İçişleri Bakanlığı, (2020a). "Vefa Sosyal Destek Grupları 6.649.461 Haneye Ulaştı", <https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-6649461-haneyeye-ulasti>, Erişim Tarihi: 25.06.2020
- İçişleri Bakanlığı, (2020b). "Yüzde 92'si Karşılıandı", <https://www.icisleri.gov.tr/yuzde-92si-karsilandi>, Erişim Tarihi: 25.06.2020
- Julien, C. (2015). "Bourdieu, Social Capital and Online Interaction", *Sociology*, 49(2), 356-373.
- Putnam R. (1995). "Tuning in, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America". *PS: Political Science and Politics*, 28, 667-83.
- Putnam, R. D (1995a). Bowling Alone: America's Declining Social Capital, *Journal of Democracy* 6 (1), 65-78.
- Sağlık Bakanlığı (2020). "Yani Koronavirüs Hastalığı Nedir?" <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirus-hastaligi-nedir>, Erişim Tarihi: 15.06.2020
- Tekeli, İ. (1999). *Modernite Aşılırken Siyaset*, İmge Y., Ankara.
- TRT Haber, "Vefa Sosyal Destek Grubu Nedir?" Erişim: <https://www.trthaber.com/haber/koronavirus/vefa-sosyal-destek-grubu-nedir-vefa-iletisim-merkezleri-65-yas-ustu-sokaga-cikma-yasagi-469528.html> (10.07.2020).
- United Nations (2020a). "Older Persons and Covid-19" <https://www.un.org/development/desa/ageing/wpcontent/uploads/sites/24/2020/04/POLICY-BRIEF-ONCOVID19-AND-OLDER-PERSONS.pdf>, Erişim Tarihi: 25.06.2020

- Van Dijk, Teun A. (2006), "Ideology and Discourse Analysis", *Journal of Political Ideologies*, 11(2), 2006, 115-140
- Van Dijk, Teun A (2013). *News Analysis: Case Studies of International and National News in The Press*. Routledge.
- Wallis J. and Dollery B. (2002). Social Capital and Local Government Capacity, *Australian Journal of Public Administration*, 61(3):76-85.
- WHO, (2020a). "Older people and COVID-19" <https://www.who.int/emergencies/diseases/novelcoronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/qa-on-on-covid-19-for-older-people>, Erişim Tarihi: 15.06.2020
- WHO, (2020). "Turkey Situation", <https://covid19.who.int/region/euro/country/tr>, Erişim Tarihi: 21.06.2020
- World Economic Forum. (2020). "The Coronavirus Crisis May Hit Women Harder than Men". <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/thecoronavirus-fallout-may-be-worse-for-women-than-menheres-why/>, Erişim Tarihi: 15.06.2020
- Yıldız, M. (2017), "İletişim Sürecinde Sosyal Medya ve Sosyal Sermaye", *The Journal of Social Science*, 1 (2), 71-82.
- Yılmaz, A.T. (2016). "Türkiye İş Kurumu Tarafından Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uygulanan Mesleki Eğitim Kurslarının Etkilerinin İncelenmesi ve Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesine Yönelik Öneriler", *T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi*.